

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/saga>

Sibel KAVUNCU, ABD-Rusya İlişkilerinde Nükleer Silahsızlanma Adımları (Astana Yayınları, 2022)

Hakan DUMLU^{1*}

¹ Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel Çalışmalar Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Beykent Üniversitesi Araştırma Görevlisi

Makale Bilgisi

Kitap İncelemesi

Başvuru: 12.02.2024

Düzeltilme: 29.04.2024

Kabul: 15.05.2024

Ankara: Astana Yayınları, 2022, 132 sayfa,

ISBN: 978-625-8045-36-9

Doç. Dr. Sibel Kavuncu'nun *ABD-Rusya İlişkilerinde Nükleer Silahsızlanma Adımları* başlıklı kitabı, Astana Yayınları tarafından 2022'nin Mart ayında basılmıştır. Dört ana bölümü olan kitap, toplamda 132 sayfadan oluşmaktadır. Bu bakımdan okuyucunun, incelenen konuya ilişkin temel bilgileri edinmesi amaçlanmıştır. Yazar, bu kitapta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Rusya Federasyonu (RF) tarafından sürdürülen nükleer silahsızlanma çabalarını ve bunun sonucunda ortaya çıkan girişimleri tarihsel bir perspektifle değerlendirmeyi hedeflemiştir. Böylece ABD ile RF arasındaki ilişkilerle nükleer silahsızlanma sürecinin karşılıklı etkileşimini göstererek akademik yazına katkı sağlamıştır. Nitekim kitap, bu özgün yanı sayesinde alandaki benzer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Kavuncu, ABD ile RF arasındaki ilişkilerde nükleer silahsızlanma adımlarını, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan günümüze değin devam eden süreçteki değişimlere bakarak incelemiştir. Kitabın başlığı ve içeriği örtüşmektedir. Yalın bir dil kullanmayı tercih eden yazar, konuya yabancı olan bir okuyucunun bile kolaylıkla anlayabileceği bir yapıt meydana getirmiştir. Nitekim ihtiyaç duyulan kavramları, açık bir biçimde izah etmiştir. Öte yandan kitabın başından sonuna, oldukça uzun cümleler kurarak anlatımı bulandırmıştır. Üstelik birçok kez tekrara düşmüş, aynı açıklamaları muhtelif sayfalarda yinelemiştir. Bu bakımdan özensiz bir eser meydana getirmiştir.

Yazar, tarihsel bir perspektif belirlediği için çalışmasını birincil kaynaklara dayandırmıştır. Öncelikle nükleer silahları, uluslararası güvenlik tehdidi olarak tanımlamış; buna karşılık nükleer silahsızlanmaya ilişkin yaklaşımlardan bahsetmiştir (Kavuncu, 2022, s. 13-28). Ardından bu sorunun çözümü için ortaya çıkan ilk teşebbüsleri tespit etmiştir (Kavuncu, 2022, s. 29-42). Daha sonra bu temelde, ABD-RF ilişkilerini Soğuk Savaş ve sonrasındaki yıllar olmak üzere iki döneme ayırarak nükleer silahsızlanma adımlarını incelemiştir (Kavuncu, 2022, s. 43-108).

*Hakan DUMLU, hakandumlu@beykent.edu.tr

ABD’deki Manhattan Projesi kapsamında yürütülen çalışmalar neticesinde atom bombası icat edilmiştir. Böylece nükleer silahlar, İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD tarafından Japonya’nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atılan atom bombalarıyla ilk defa 1945’te kullanılmıştır. Ardından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) de atom bombası geliştirmek için çalışmalara başlamıştır. Nihayet 1949’da SSCB, kendi atom bombasını patlatarak ABD’nin İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra nükleer silahlanma hususunda sağladığı üstünlüğü sona erdirmiştir (Kavuncu, 2022, s. 36).

Böylece ikinci vuruş kapasitesinden kaynaklanan çekince, iki süper güç arasında bir nükleer denge oluşmasını sağlamıştır. Zira ne ABD’nin ne de SSCB’nin birinci vuruş kapasitesi, birbirlerinin ikinci vuruş kapasitesini engelleyebilecek düzeye erişmiştir. Buna rağmen iki taraf da nükleer silahlanma yarışına kıyasıyla devam etmiştir. Sonuçta nükleer silahlar, Soğuk Savaş’ın seyrini tayin eden askerî rekabetin odak noktası olmuştur (Kavuncu, 2022, s. 37).

ABD ile SSCB arasındaki nükleer silahlanma yarışı, özellikle Soğuk Savaş döneminde, bu silahların kullanılma olasılıkları sebebiyle uluslararası toplumu kaygılandıran en ciddi güvenlik tehdidi hline gelmiştir. Üstelik nükleer silahlanmanın yarattığı tehdit, günümüzde de devam etmektedir. Bu yüzden kitapta, küresel ölçekte bir tehdit olarak algılanan nükleer silahlanmaya karşı atılan adımlar, tarihsel süreç içinde irdelenmektedir.

Söz konusu süreç, dünyanın iki büyük nükleer gücü, ABD ve RF arasındaki ilişkiler kapsamında ele alınmaktadır. Zira uluslararası sistemin iki kutuplu olduğu Soğuk Savaş döneminde, Batı ve Doğu bloklarının önderleri olan bu iki süper güç arasında ortaya çıkan dehşet dengesi, nükleer silahsızlanmanın hayatî gerekliliğini göstermiştir. Nitekim yazar, “silahların azaltılması veya ortadan kaldırılması eylemi” olarak tanımlanan silahsızlanma ile kolektif güvenlik arasındaki doğrusal ilişkiyi işaret etmiştir (Kavuncu, 2022, s. 30-31).

Bu bağlamda kitapta, ABD ve RF’nin nükleer silahsızlanma amacıyla yürüttükleri müzakereler ve vardıkları anlaşmalar birer dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Ancak adı geçen ülkelerin müttefiklerinin attığı nükleer silahsızlanma adımları, iki kutuplu uluslararası sistemdeki ittifaklar bağlamında değerlendirilmemiştir. Oysa ABD ve o dönemki SSCB bu ittifakları kuran, sürdüren ve yönlendiren başat aktörlerdir. Bu sebeple müttefiklerinin teşebbüsleri de bu iki süper güç arasındaki ilişkiyi şüphesiz şekillendirmiştir.

Öte yandan nükleer silahsızlanma abaları, ABD-SSCB diplomatik ilişkilerine dayandırılarak çoğunlukla devletler düzeyinde değerlendirilmiştir. Hlbuki zellikle Soğuk Savaş’ın ardından ortaya çıkan Post-Westphalia düzeni sayesinde uluslararası sistemdeki varlığını tahkim eden devlet dışı aktörler, kamunun dış politikaya etki ve katkısını ciddi biçimde artırmıştır. Aynı zamanda

küreselleşmeyle beraber yaygınlaşan gelişkin iletişim ve ulaşım olanakları da kamuoyunun bir baskı unsuru olarak dikkate alınmasını gerektirmiştir.

Bu hâl ve şartlarda nükleer silahlar meselesine ilişkin Amerikan ve Sovyet/Rus kamuoylarının tepki ve isteklerine kitapta yeterince yer verilmeyişi, bariz bir eksiklik olmuştur. Her ne kadar Birleşmiş Milletlerin (BM) çabalarına ve yer yer Amerikan kamuoyunun Senato katında yarattığı baskıya değinilmişse de özellikle Soğuk Savaş döneminden sonra sivil toplum örgütlerinin ABD ve RF'yi ciddi adımlar atmaya zorlayacak bir kamuoyu oluşturma çabalarının ne denli etkili olduğu aydınlatılmaya muhtaç bırakılmıştır.

Nükleer silahsızlanma için atılan adımlar, bu kitapta kronolojik olarak tasnif edilmiştir. Böylece ABD ve RF'nin meseleye yönelik belirledikleri tutum, fikir ve kararların da tespit edilmesi amaçlanmıştır. Nitekim müzakereler ve anlaşmalar göstermektedir ki küresel bir tehdide karşı iki süper güç iş birliği yapmaya mecbur olmuştur. Ancak bu iş birliği, süreklilik arz etmemiş; uluslararası hâl ve şartlara göre zaman zaman sekteye uğramıştır. Yine de asgarî düzeyde bir mutabakat sağlandığı görülmüştür.

Yazarın meseleyi ele alırken tercih ettiği tarihsel perspektif, söz konusu iki süper güç arasındaki iş birliğinin devamlılığına mani olan etkenlerin anlaşılmasını sağlamıştır. Söz gelimi ABD ile SSCB'yi nükleer savaşın eşiğine getiren 1962'deki Küba Füze Krizi'nin ardından nükleer silahsızlanma amacıyla ciddi bir müzakere süreci başlatılmış, bu süreç Soğuk Savaş'taki yumuşama (détente) dönemini beslemiştir (Kavuncu, 2022, s. 39-42). Ancak SSCB'nin 1979'da Afganistan'ı işgal etmesiyle Soğuk Savaş'ın sert koşulları yeniden gün yüzüne çıkarak nükleer silahların küresel bir tehdit olabileceğini bir kere daha hatırlatmıştır (Kavuncu, 2022, s. 61-63).

ABD ile RF arasındaki iş birliğine mani olan benzer bir olgu da sonraki yıllarda meydana gelmiştir. Varşova Pakti'nin dağılması ve SSCB'nin de çökmesiyle Soğuk Savaş sona ermiştir. Ancak buna rağmen nükleer silahlar, uluslararası güvenliğe yönelik ciddi bir tehdit olmaya devam etmiştir. Çünkü bir yandan Sovyetler Birliği'nin sahip olduğu nükleer silahların akıbeti, bu tehdit algısını dönüştürmüştür. Öyle ki iki kutuplu uluslararası sisteme hükmeden süper güçler arasında meydana gelecek bir nükleer savaş ihtimalinden ziyade dünyanın dört bir yanına dağılmış nükleer silahlardan kaynaklanan daha geniş kapsamlı bir tehdit belirmiştir (Kavuncu, 2022, s. 18).

Diğer yandan ise SSCB'nin ardılı ve doğal vârisi olan RF ile Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası sistemde yegâne süper güç olarak varlık gösteren ABD, caydırıcılık ilkesi uyarınca nükleer silahlanma yarışına devam etmiştir. Üstelik bu yarış, artık teknolojik yeniliklerin nükleer silah üretimine uyarlanmasıyla daha da kızışmıştır (Kavuncu, 2022, s. 22). Ancak aralarında meydana gelen bu tür bir yarışa rağmen ABD ve RF, nükleer silahsızlanma amacıyla müzakereler de yürütmüştür. Bu bakımdan sağladıkları anlaşmalar da bir çelişki yaratmıştır (Kavuncu, 2022, s. 25).

Uluslararası güvenliği tehdit edecek denli büyük nükleer güçlere sahip olan iki devletin Soğuk Savaş dönemi ve sonrasındaki yıllar boyunca nükleer silahsızlanma amacıyla sarf ettikleri çabalar, zaman zaman sekteye uğrasa dahi günümüze değin devam etmiştir. ABD ve SSCB arasında ortaya çıkan dehşet dengesi karşılıklı bir yıkım yaratacağından ötürü çeşitli anlaşmazlık ve kesintilere rağmen nükleer silahsızlanma adımları atılmıştır. Bu bağlamda 1962'deki Küba Füze Krizi'nin ardından başlatılan müzakereler, süreç boyunca görev almış devlet adamlarının gösterdiği dirayet sayesinde somut kazanımlar doğurmuştur.

Nükleer silahsızlanma adımlarını ve bunların somut birer kazanımı olan antlaşmaları tarihî bir perspektifle ele alan yazar, bu bakımdan neden-sonuç ilişkisi bağlamında meselenin özünü verebilmiştir. Ancak ABD ve RF tarafından atılan nükleer silahsızlanma adımları, bu devletlerin müttefikleri tarafından atılan adımlar göz ardı edildiğı için iki boyuttan ibaret kalmıştır. Ayrıca meseleye ilişkin kamuoyunun tepki ve istekleri de yeterince yansıtılmadığından devlet odaklı bir bakış açısıyla mesele tek katmanlı olarak yorumlanmıştır. Oysaki devlet dışı aktörlerin dış politikadaki payı, özellikle Soğuk Savaş'ın ardından ciddi biçimde artmıştır.

Sonuç itibarıyla nükleer silahsızlanma meselesinin ABD-RF ilişkileri bağlamında ele alındığı bu çalışma, alana yönelik temel bilgi ve olguları içermesi bakımından literatüre yabancı araştırmacılar tarafından tercih edilebilecektir. Yine de RF'nin 2022'de Ukrayna'yı topyekûn işgal amacıyla başlattığı savaştan önce yazıldığı için bu kitap, nükleer silahsızlanmaya yönelik ABD ve RF'nin güncel tutumları hususunda eksik kalmaktadır.